

ÉVFORDULÓK

A türjei Szent László-falképciklus

Az utóbbi években rendkívül megnőtt az érdeklődés Szent László királyunk történeti szerepe, alakjának művelődéstörténeti, néprajzi és nem utolsó sorban művészeti vonatkozásai iránt. S mindez csak részben magyarázható azzal, hogy 1992-ben ünnepeltük a legendás király szentté avatásának 800., idén pedig halálának 900 éves évfordulóját. Középkori kultusza az államalapító királyét is felülmúlta, köszönhetően uralkodói kiválósága, hősi cselekedetei emlékének, a köréje szerveződő, személyéhez kapcsolt csodás eseményeknek. Alakjában elsőként jelent meg Európában a lovagkirály típusa, a civilizált harcos ideálja: védi a gyengéket, megmenti az elraboltakat, legyőzi az ellenséget, s ezáltal megvédi a keresztény hitet is.

Művészettörténeti emlékeink talán legértékesebb (és legérdekesebb) részét jelentik a Szent László-legendát, egészen pontosan a király kérésli kalandját középkori templomainkban megfestő falképciklusok. Ezek fénykora – miként magáé a László-kultuszé is – a XIV-XV. századra esik, amikor is az egész országban elterjedtek. Biharban a váradi kultuszhely kisugárzásának köszönhetően, másutt a határőri jogállású, szabad, katonáskodó rétegek körében (Székelyföld, Szepesség, Gömör, nyugati határvidék); de találunk példákat arra is, hogy valamely egyházi vagy világi hatalmasság donátori szándékai révén keletkeztek.

Az utóbbi két évtizedben mintegy tucatnyi falképciklus került újra napvilágra. A legutolsó ilyen sorozat feltárása alig két éve kezdődött meg a dunántúli Türje román kori premontrei templomában. S mint bebizonyosodott, egyike legteljesebb és legjobb állapotban fennmaradt Szent László-legendaciklusainknak. László Gyula ezen emlékeinket feldolgozó, 1993-ban kiadott monográfiájában még nem szerepel, mindössze a falképszondázások pozitív eredményéről történik pár soros említés.

E Zala megyei ciklus a székelydályai mellett a legújabb ilyen jellegű művészettörténeti felfedezés. A helység impozáns kéttornyú temploma még a XIII. század első évtizedeiben épült, s tiszta román kori jellegét máig megőrizte. A templom alapítója az a Türje nemzetség volt, mely oly fontos szerepet játszott a késő Árpád-kori Magyarország politikai életében. A család egyik tagja, Dénes bán ott volt a muhi csatában és a tatárok elől menekülő IV. Bélát Zárába is elkísérte. Később szlavón hercegeként és nádori méltóságban tűnik fel az oklevelekben. A Türje nemzetség másik jeles tagját Fülöp esztergomi érsek személyében ismerjük, aki nyilván befolyással volt arra, hogy 1260-ban VI. Sándor pápa a templom mellett időközben megtelepedő premontrei prépostságot önállóságában megerősítse. A kolostor rangjára utal, hogy a konvent a XIV. század közepéig hiteles helyként működött.

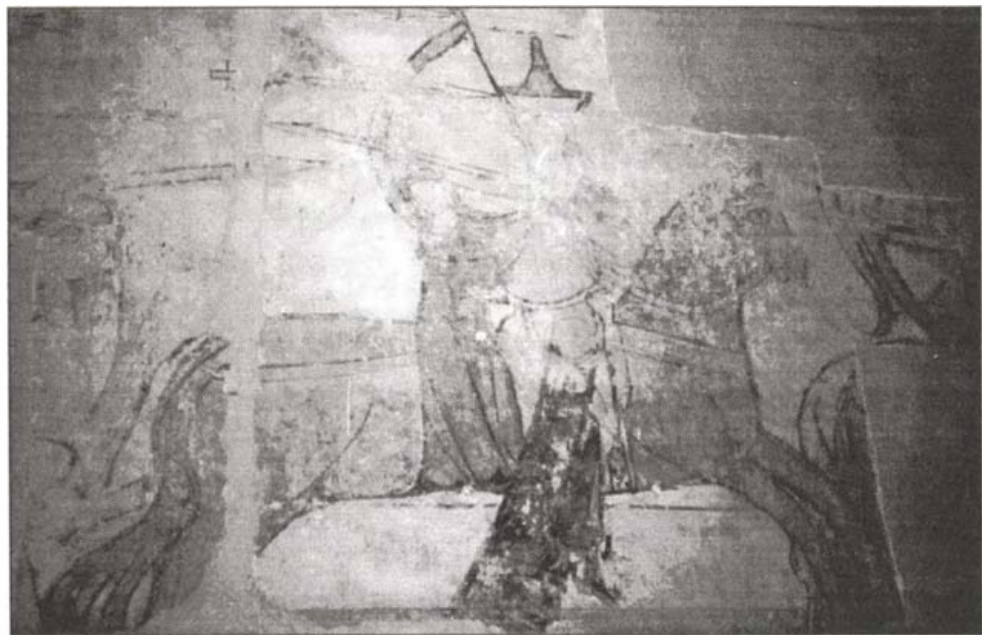
A déli mellékhajóban megfestett László-legendája keletkezése a XIV. század közepére tehető. Készítője valamely helyi mester, esetleg vándorfestő lehetett, ugyanis a falkép láthatóan kevésbé iskolázott ember munkája, aki gondban volt a történet szereplőinek megfestésével, ellenben pompás loábrázolásokat hagyott ránk. A türjei ciklus fő erénye – ami már a feltárás mostani állapotából is megállapítható –, hogy ismét egy teljes Szent László-sorozat maradt fenn, mi több: megfestették a nagyon ritka lerántás jelenetét is.

A 2x8 méter nagyságú falkép (mely közvetlenül az oldalhajó keleti végénél kezdődik) várjelenete még csak a falképszondázás kicsiny részlete alapján ismeretes. Min-

denesetre jól kivehető a vár, illetve az a két torony, mely lehetséges, hogy nem csupán az egyházat szimbolizálja, hanem egészen konkrétan a türjei kéttornyú templomot jeleníti meg. Talán a várból való kivonulást is ábrázolták, bár szabad tér alig lehetett rá, ugyanis szinte nyomban utána már az üldözés következik. Ez a rész immáron újra látható. Bár az üldözéssel együtt a csatajelenetet is megfestették (két további kun lovas is feltűnik a képen), a ciklus súlypontja e páros jelenetre helyeződik. Szent László fehér lovon, vörössárga köpenyben üldözi a lányrablót. Fején látványosan kiemelt háromágú korona, s a kép külön érdekessége, hogy arcát páncélsisak takarja el (ez az egyetlen falképciklus, ahol így festették meg). A király előreszegezett lándzsája nem éri el a menekülő kun lovast, akinek sárga kaftánja előkelő származásra utal. Övvel átkötött derekáról hatalmas, szinte földig érő, ám egyébként hitelesen megrajzolt fekete tegez csüng alá. Hátracsapós íja is pontosan kidolgozott, a kun süveg azonban meglehetősen sematikus. A hősök sebezhetetlenségére utal, hogy fegyverrel nem tudnak ártani egymásnak: László pajzsába egy nyílvesző fúródott, kettő pedig éppen feje fölött süvít el, míg a király nyilai (lándzsái?) a kun vitéz fejénél és ijának felső végénél állnak meg.

Mint említettük már, az alakok kidolgozása nem erénye a képek festőjének; még leginkább a hullámos, hosszú hajú elrabolt lány ábrázolása sikerült, aki bokáig érő bordó ruhában a kun mögött ül a lovon, két kezével elrablója mellébe kapaszkodik, miközben hátratekint a királyra. A kun lovának mellső lábába belenyúlik az előtte vágtazó szürke ló farka. Miként az előző kettő, ez is gyönyörű lóábrázolás, melyen a szügyhám és a kantár is kivehető. Ámbár mindössze egy ló látható, egymás mellett ketten is nyilaznak hátrafelé. A jelenetet egy háromágú lombos fa választja el a további történésektől.

Az ezután megfestett lerántás jelenetét is feltárták már a fontosabb részeken. Jól látszik Szent László aranszegélyű vörös ruhája, mely alatt páncélzata is kivehető. Lová gyönyörűen megrajzolt csatamén, s a festő még a sörény hullámszerűségének és az aranszínű szügyhám mintázatának kidolgozására is ügyelt. A képen a király hosszú lándzsájával meglepő módon lefelé szúr, aminek nyomós oka van, ugyanis a kun nyerge üres,

s éppen azt a pillanatot ábrázolta a falkép mestere, amikor az előrenyújtott karokkal zúdul lefelé lováról. Ikonográfiailag új (ám egyébként nagyonis logikus), hogy a festő úgy ábrázolta mindezt, ahogy valóban megtörténhetett: a bordó ruhás szőke lány magával együtt veti le a lóról elrablóját (az epizódot ugyancsak ábrázoló Zsegra és Bántornya Szent László-ciklusában a lány a földön áll). A jelenet háttérben két háromágú lombos fa vehető ki, s az előtérben egy harmadik is, mely mintegy térelválasztóként zárja le a jelenetet.

A következő részből ma még csak egy vörös-aranyozott ruhájú előregörnyedő álló alak (Szent László) képének töredéke látható; minden valószínűség szerint a birkózás jelenete ez. Itt az eredeti falkép biztosan megsérült, ugyanis a falban a XV. század végén egy igen szép gótikus pasztofóriumot (szentségtartót) alakítottak ki. Az előző fragmentumtól másfél méternyire újabb figura részletei vehetők ki: a ciklus folyamával ellentétes irányban álló, karját előrelendítő piros ruhás személyben a lefejezés jelenetének lányalakjára ismerhetünk.

A ciklus zárójelenetéből egyelőre még csak kevés részlet látható. Az eddig feltárt képtöredékeken egy minden eddiginél markánsabban megrajzolt háromágú fa tűnik fel, melyet felül és oldalt egyaránt vörös-sárga-fekete hármassík határol, jelezvén, hogy itt valóban véget ér a képszalag. Igaz, a fa egyik lombja kilóg a keretből, mely után nehezen azonosítható sárgás festések nyomai is felfedezhetők. Számunkra azonban fontosabb, hogy a fa alatt az előző jelenet lányalakjának derékmagasságában a korábbi képekről már jól ismert korona jelenik meg. E falrész alsó fele még feltáratlan, ám a látottak alapján egyértelműen a pihenés jelenetére ismerhetünk.

Tehát a teljes sorozat rekonstruálható már mai állapotában is. Mi több: a rendkívül ritka lerántás jelenetét is megfestette a XIV. századi mester. Művészettörténeti, néprajzi, művelődéstörténeti, viselettörténeti vonatkozásai legértékesebb középkori emlékeink közé sorolják a türjei falképeket. S bár nem tudni még, hogy a feltárás és a képek restaurálása mikor fejeződik be, Türjét már most is érdemes felkeresni.

Magyar Zoltán

Irodalom: Kovács Imre: A türjei Premontrei Prépostság története. Zalaegerszeg, 1991.
– László Gyula: A Szent László-legenda középkori falképei. Budapest, 1993. – Magyar Zoltán: Szent László a magyar kultúrtörténetben (kézirat) – Mezey Alice: Türje. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára 429., Bp. 1992.

A jászok eredete¹

Nem vagyok jász, de 1963-ban, ahogy Szolnokra kerültem, azonnal a Jászsággal kezdtem foglalkozni. Egyre többet tartózkodva a terepen bejártam az egész Jászságot, barátságot kötöttem emberekkel és így személyessé is vált a jászokkal való foglalkozás számomra.

Kik a jászok? A tudomány a középkorból megmaradt feljegyzések ellenére úgy vélte, hogy a jászok eredetileg magyarul beszéltek. 1912-ig tartotta magát az a felfogás, hogy a jászok a kunok testvérmépe és magyarul beszéltek. 1912-ben orosz kutatók eredménye alapján Melich János publikálta azt a szófejtést, ami megvilágította a jász nép eredetét. Az orosz kutatók rámutattak arra, hogy a jász szó egy ász nevű iráni néptörzset takar és jásznak azért mondják, mert lágyan ejtik, jésítve. Ja betűt képzeljünk a szó elejére az á hang helyett, mert a szlávok jével ejtették az ásznak hangzó szót.

¹ Az 1995. március 25-én, Jászkiséren, a honismereti szakkör 25. évfordulóján elhangzott előadás szerkesztett szövege. (Szerk.)